

věnována rozmanitým hláskovým změnám kombinatorním (§ 81—87), a v § 88—92 se pak nakonec autor zabývá některými dalšími speciálními otázkami (na př. v § 88 znova řeckým přízvukem, tentokrát s hlediska historicko-srovnávacího, v § 91—92 změnou významu slov a pod.). Práce je zakončena abecedním seznamem asi 40 řeckých slov s jejich paralelami v jiných indoevropských jazycích (§ 93), seznamem literatury (str. 159) a přehlednou mapkou, ilustrující rozvrstvení řeckých dialektů (str. 160).

Vcelku poskytuje Brandensteinova publikace dobrý úvod do řeckého hláskosloví, a to s hlediska nejnovějších lingvistických metod. Její přílišná stručnost, a někdy až zkratkovitá úspornost, vede sice na jedné straně k dosti schematickému pohledu na některé dílčí problémy, na druhé straně však právě čtenáři umožňuje snazší orientaci v celé problematice, a může tedy dobře splňovat cíl, jemuž jsou publikace, vydávané v Sammlung Göschen, určeny.

Antonín Bartoněk

Michael Ventris—John Chadwick: Documents in Mycenaean Greek, Three hundred selected tablets from Knossos, Pylos and Mycenae with commentary and vocabulary. Cambridge University Press, Cambridge 1956. Stran XXXI + 452.

Ventrisovo a Chadwickovo dílo *Documents in Mycenaean Greek* představuje toho času nejrozsáhlejší a nejpůlnější monografii o tzv. krétomykénském lineárním písmě B, která byla doposud napsána. I když snad kniha vyšla poněkud příliš brzo po uveřejnění Ventrisova pokusu o rozluštění tohoto písma (*Ventris—Chadwick, Journal of Hellenic Studies* 73 [1953], 84—103) — mykénologická bádání jsou dnes v neustálém vývoji a vyslovené názory často rychle zastarávají — přece bychom dnes bez této práce neměli díla, které by shrnovalo to, co se dosud v tomto oboru učinilo, a o které by buď bylo možno se opírat, nebo jehož kritikou by bylo možno docházet k novým, správnějším výsledkům.

Práce se skládá ze tří částí, z obecných výkladů o písmě, jazyku a společnosti mykénského období (3—150), z komentovaného výboru tří set hliněných tabulek, popsaných lineárním písmem B (151—382) a z různých indexů a seznamů (383—452). Po krátké předmluvě obou autorů (str. XIII—XVI; vyplývá z ní mimo jiné, že práce byla uzavřena v květnu 1955) následuje úvodní slovo A. J. B. Wace, (str. XVII—XXXI), dlouholetého průkopníka názoru, že nositeli mykénské kultury byli Řekové a že archeologické spojitosti mezi pevninou a Krétou byly v tomto období spíše produktem pevninského vlivu na Krétu než naopak, jak tvrdil A. J. Evans.

První kapitola prvního oddílu knihy je věnována historii problému (3—27). Zvláště cenná je tu partie, z níž vyplývá, jakým způsobem Ventris postupoval při svém úspěšném pokusu o rozluštění lineárního písma B. Až do vyjití *Documents* bylo toho totiž o Ventrisově decif. ačtní metodě známo jen velmi málo, a v tom mají také svůj původ některé argumenty, které vnesli Ventrisovi odpůrci proti výsledkům jeho práce (o tom viz podrobněji v mém článku v tomto čísle *Sborníku*, str. 95—102; k němu na tomto místě ještě dodávám, že Ventrisovu decifrační metodu lze dnes již celkem dosti podrobně sledovat v právě vyšlé práci *J. Chadwicka, The Decipherment of Linear B*, Cambridge University Press 1958, str. 40—66). V závěru kapitoly je otištěna přehledná tabulka slabičných hodnot sylabáře lineárního písma B, a to podle stavu bádání z r. 1955 (str. 23). Proti podobným tabulkám staršího data (český čtenář může srovnat můj přehled v *SPFFBU A 4* [1956], 115) jde však vesměs jen o méně podstatné změny, které nikterak nepodvracejí zásadní správnost Ventrisova původního slabičného klíče.

Druhá kapitola seznamuje čtenáře s celou širokou problematikou starověkých slabičných písem z východního Středomoří (28—66), a nahrazuje tak některé dnes již zastaralé starší výklady (srov. zvl. *A. E. Koberová, AJA* 52 (1948), 82—103, a *G. E. Mylonas, Archaeology* 1 [1948], 210—220). Za krátkým výkladem o písmu hieroglyfickém (doloženo v rozmezí let cca 2000—1660; hlavně steatitová pečtidla a jejich otisky v hlině, nalezená v celé egejské oblasti) následuje rozbor lineárního písma A (podle autorů cca 1660—1450 [toto rozpětí bude však asi nutno na obou stranách rozšířit, snad až na období 1950—1400; zvláště horní hranice není dostatečně jistá]; přes 250 dokladů, hlavně hliněných tabulek, nalezených výlučně jen na Krétě). Největší část kapitoly zabírají ovšem výklady o lineárním písmě B (cca 1405 až 1200; hodně přes půlpáta tisíce dokladů s tímto rozvrstvením: a) Knossos [jediné naleziště na Krétě]: cca 1405; na 3600 tabulek nebo jejich fragmentů; b) Théby: cca 1360; asi 30 dokladů z kreseb na nádobách; c) přes deset podobných dokladů na nádobách z Tiryntu, Eleusiny a Orchomenu [datování nejisté; podle autorů nejsou aspoň doklady z Tiryntu podstatně mladší než dokumenty z Knossu. — viz str. 39]; d) Mykény: konec XIII. stol.; asi 50 dokladů, většinou tabulek; e) Pylos: cca 1200; v r. 1955 necelých 1000 tabulek, dnes již přes 1100). Vedle důkladného rozboru vzájemných vztahů mezi oběma lineárními písmi

a vedle výkladů o orthografických „pravidlech“ pro zachycování řeckých slov lineárním písmem B tu vyniká zejména partie, věnovaná mykénským ideogramům a číselným, resp. měrným označením. Na konci kapitoly se pak hovoří o slabších písmech kyperských, totiž o písmu kyprominojském (1500–1050; přes 200 dokumentů rozmanitého charakteru jednak na Kypru, jednak ve starověkém Ugaritu [Ras Šamra v Syrii] a o klasickém písmě kyperském (700–300; přes 500 dokladů, i monumentálních). Genealogii všech těchto pěti písem si představují autoři celkem tradičním způsobem: Od písma hieroglyfického v dle přímá cesta k LA a zde se vývojová linie rozdvouje. Jedna větev, západní, zůstává v Egeidě a její písemný systém je někdy v XVI. nebo XV. stol. přizpůsoben účelům řeckého jazyka (patrně přímo v krétském Knossu, a odtud se pravděpodobně již velmi brzy rozšiřuje na řeckou pevninu). Druhá větev se rozvíjí na Kypru a nemá zřejmě přímou souvislost s LB, jak se někdy soudilo. Její pokračování, klasické písmo kyperské, bylo úspěšně rozluštěno již v druhé polovině minulého století (G. Smith, 1871), naproti tomu o možnosti rozluštit písmo kyprominojské se autoři vyjadřují zatím skepticky a nepřijímají výsledky Sittigova pokusu o interpretaci tzv. velkého fragmentu z Enkomi (cca 1225 př. n. l.; text obsahuje asi 140 slov a Sittig jej považoval za řecký); přitom však nepokládají za předem vyloučené, že by se pod tímto textem, příp. pod některými jinými, nemohla skutečně skrývat řečtina (tato možnost se nyní poněkud zmenšila, neboť nejnovější výkopy na Kypru ukazují, že ve výkladech o počátcích „achajské“ kolonizace na Kypru, které se často kladly již do I. pol. XIV. stol. (viz str. 62), bude asi nutno příslušné chronologické údaje podstatně snížit, snad až na konec XIII. nebo začátek XII. stol. [Chadwick, per litt.]). Podobně skeptické stanovisko zaujímají autoři i k možností rozluštit lineární písmo A, o písmě hieroglyfickém už ani nemluví. Připomínají zejména, že grafické paralely mezi oběma lineárními systémy nemusejí ještě vždy znamenat zároveň i identitu fonetickou (str. 32). Přesto však bylo v poslední době uveřejněno několik pokusů i o rozluštění tohoto staršího lineárního systému (srov. o tom O. Masson, *Revue de Philologie* 31 (1957), 85–89, a A. Bartoněk, *Listy filologické* 6 [1953], . . . — . . .); soustavnou informaci o problematice všech egejských a kyperských písem nalezne čtenář v mém článku *Die syllabischen Schriften des östlichen Mittelmeerraums, Das Altertum* 5 [1959] (speciálně o kyprominojském písmu se dočte i v referátu O. Massona, *Études Mycéniennes*, Paris 1956, 199–206 a 269–271).

V třetí kapitole prvního oddílu práce se autoři zabývají jazykem lineárního písma B (67–91). Od r. 1953 byly přineseny další důkazy, že se pod tímto písmem skrývá řečtina (viz o tom v tomto čísle Sborníku, str. 99 n.), a nyní se věnuje velká pozornost zejména pokusům o nářeční zařazení „mykénštiny“ mezi řecké dialekty. Oba autoři trvají stále na předpokládaném, poměrně úzkém genetickém vztahu mykénštiny a arkado-kyperštiny, při hledání vzdálenějšího příbuzenství nehovoří však již jednostranně jen o aiolštině, jako tomu bylo v *JHS*, str. 101 n. Projevil se v tom vliv *Rischovy* teorie, vyslovené v časopise *Museum Helveticum* 12 (1955), 61–76, a zdůrazňující úzké vztahy mezi mykénštinou, arkado-kyperštinou a ionštinou (v r. 1956 se pro toto stanovisko vyslovil Chadwick již úplně jasně; viz časopis *Greece and Rome* 3 (1956), 38–50 [srov. k této otázce i můj článek v *Listech filologických* 5 [1957], 1–9]). Z novějších konkrétních výsledků jazykového rozboru mykénštiny, jak je z [1957] v Documents, tu uvedeme tyto: časté kolísání *i/e* (zvl. v nereckých slovech) a *u/o*; nom. a ak. duálu u *a*-kmenů na *-o* (srov. Hes. Erga 198 *καλυψαμένω* a užívání tvaru *τώ* jako fem. du. v att.); instr. pl. na *-pi* (= *-φῖ*) u všech substantivních typů mimo *o*-kmeny (u těch pouhé *-o* [= *οϋς*?]); zvláštní nářeční rozdíl uvnitř samotné mykénštiny v dat. sg. konsonantických kmenů mezi *-e* (= *-ει*) [hlavně v Pylu a v Knossu] a *-i* (= *-ι*) [hlavně v Mykénách] — ale u *s*-kmenů je vždy *-i*; v suf. *ixu* feminin odvozených od subst. na *-εως* není *-w*: *i-je-re-u*, gen. *i-je-re-wo* (= *ἰερεῶς*, *ἰερεῖως*) proti *i-je-re-ja* (= *ἰερεῖα*, nikoli dříve předpokládané *ἰερεῖα*) [srov. Schwyzler I 473]).

Čtvrtá kapitola obsahuje výklady o osobních jménech, nacházejících se v mykénských textech (92–105); v této kapitole si zaslouží pozoru zvláště seznam jmen, pro která lze nalézt paralely v Homérovi (str. 103 n.).

Poslední kapitola prvního oddílu práce obsahuje soustavný výklad o tom, co konkrétního přináší mykénské texty pro poznání života tehdejší společnosti (106–150). Vypočítáme aspoň v stručnosti názvy, příp. hlavní myšlenky jednotlivých pododílů kapitoly: 1. Rozsah znalosti písma. — Autoři stavějí proti sobě argumenty, dokládající širokou znalost písma v tomto období, i argumenty, které podporují stanovisko opačné (dnes se názory kloní spíš k možnosti druhé). 2. Vedení hospodářských záznamů. — Informace o různých typech tabulek, způsobu psaní na ně, jejich uložení atd. 3. Početní operace na tabulkách. 4. Sociální organizace. — Vypočítávají se mykénští správní úředníci, řemeslníci a vykonavatelé jiných prací (zvl. u řemeslníků svědčí jejich velký počet o vysoce rozvinuté dělbě práce), a hovoří se i o otrocích. Za otroky však autoři, jak se zdá, právem nepovažují tzv. boží služebníky

a služebnice, kteří zřejmě mohli mít sami v nájmu zemědělskou půdu (srov. *A. Bartoněk*, SPFFBU E 2 [1957], 115—117). Jejich skutečné postavení, prozrazující jakési rysy téměř nevolnické, jeví se ovšem i oběma autorům práce jako nejisté (str. 124). 5. Mykénské náboženství. — Zmínky si zaslouží zejména seznam božstev, která byla doposud v mykénských textech zjištěna; je tu uveden i Dionysos, ale správně se poznamenává, že není jisté, zda na fragmentární pylské tabulce Xa 102 jde skutečně o jméno boha Dionysa. 6. Zemědělství a pozemková držba. — Probírají se zemědělské plodiny a hospodářská zvířata, a to hlavně na základě rozboru ideografických znaků. 7. Průmysl a obchod. — Jde především o předměty, vyráběné řemeslníky, anebo o zboží, které bylo předmětem mykénských obchodních styků. 8. Historické závěry. — Autoři mimo jiné přiznávají, že není dokladů pro uznávání nějakého centralisovaného „achajského“ státu v tom smyslu, aby jej bylo možno srovnávat s hetitskou Ahhijawou (str. 138); historická cena se však přiznává těm pylským dokladům, které svědčí o vojenských opatřeních pylských vládnů proti jakémusi vnějšímu nebezpečí, snad proti útoku přicházejících Dorů (str. 138). 9. Rozbor zeměpisných jmen a pokus o jejich identifikaci s názvy pozdějšími. 10. Seznam místních jmen, zvláště pro knosské i pro pylské tabulky (str. 146—150).

Kapitulu, o které jsme právě hovořili, doplňuje velmi názorným způsobem Ventrisova a Chadwickova chrestomatie, tvořící druhou část knihy. Autoři tu neotiskují jen vybrané mykénské texty s jejich skupením, a zároveň hned s gramatickým a obsahovým výkladem, nýbrž před každou větší skupinou textů je zařazen i její důkladný věcný rozbor. — Jednotlivá slova jsou prepisována podle seznamu slabičných hodnot, o němž byla řeč již výše, a v textové kritice byla uplatněna zvláštní pravidla, jejichž výčet se nachází v úvodu k chrestomatii na str. 153—154. Z celkového počtu vybraných 300 tabulek pochází 122 z Knossu (toto číslo ukazuje, že knosské doklady, jakkoliv jsou nejpočetnější, nedosahují zatím v mykénské filologii významu tabulek pevninských), 169 je z Pylu a 9 z Mykén. Texty jsou seřazeny podle svého obsahu, tj. aspoň zhruba podle tzv. Bennetovy klasifikace, založené na zařazení každého textu podle jeho hlavního ideogramu, a vytvářejí 6 velkých skupin: a) Seznamy osob (str. 155—194; 60 textů: KN 41, PY 18, MY 1) — Číselná označení počtu osob jsou tu často značně velká; tak tabulky pylské podskupiny *Aa* registrují 1268 žen a dětí a tabulky pylské podskupiny *Ab* celkem 709 takových lidí (šlo pravděpodobně o osoby nejnižšího sociálního postavení; autoři je správně charakterisují jako „pracovní sílu . . . , na niž se zřejmě aspoň zčásti zakládalo bohatství mykénských království“ [str. 156]). Nebo tabulka An 610, obsahující seznam osob, které byly patrně jako veslaři odesláni pylskou vrchností proti hroziícímu nepřátelskému vpádu, obsahuje údaj o 443 lidech — a to je ještě část tabulky nečitelná. b) Hospodářská zvířata a zemědělské plodiny (str. 195—231; 47 textů: KN 32, PY 11, MY 4). — I tu se často setkáváme s velikými čísly. Tak např. knosská serie *Dn* poskytuje informace o velikosti stád ovcí ve 14 místech na Krétě (celkový počet všech ovcí tu činí 25.051 zvířat). c) Pozemková držba (str. 232—274; 59 textů: KN 12, PY 47). — Toto je skupina, do níž patří poměrně nejvíce nejrozsáhlejších dokladů lineárního písma B, a při jejím podrobném rozboru — zvl. pokud jde o texty z Pylu — nelze nedotknout k přesvědčení o zásadní správnosti Ventrisova rozluštění. Pylské tybulky této třídy obsahují záznamy o dvou druhých zemědělské půdy, o půdách občinové a půdách, která již byla patrně v soukromém držení, a zároveň i o složitých nájemních vztazích mezi majiteli, resp. držiteli, a mezi uživateli těchto pozemků (viz opět SPFFBU, E 2 [1957], str. 115—117). Doposud však zůstává stále nevyřešeno, k jakému účelu byly tyto záznamy vedeny a čeho se přesně týkají ideografické údaje o různém množství obilí, s kterými se na těchto tabulkách neustále setkáváme (viz v recenované práci str. 236). d) Daně a náboženské dárky (275—312; 42 texty: KN 9 a PY 33). — Poměrně nestejnorodá skupina sdružující texty z různých Bennetových serií. e) Textilie, nádoby a nábytek (str. 313—350; 44 dokladů: KN 22, PY 18, MY 4). — Skupina velmi vhodná pro dokazování správnosti Ventrisova rozluštění. Patří sem část řeckých alfabeticke-lineárních paralel, o kterých je řeč v mém článku v tomto čísle Sborníku (zvl. str. 99 n.). f) Kovy a válečná výzbroj (str. 351—381; 48 dokladů: KN 29, PY 19). — O těchto tabulkách platí v podstatě totéž, co o skupině předešlé; zvláštní pozornosti si tu zaslouží texty s ideogramy válečných vozů a vozových kol, především z Knossu.

Závěrečná, třetí část knihy začíná rozsáhlým slovníkem apelativních mykénských výrazů (str. 385—413). Jak píše autoři v úvodní partii (str. 385), zahrnuje tento glosář všechna slova (s výjimkou vlastních jmen), která se nacházejí v textech z Knossu, Pylu a Mykén, nalezených do r. 1955. To činí dohromady 990 výrazů. Pomineme-li ovšem různé gramatické formy týchž slov i orthografické varianty, zůstává tu samostatných lexikálních jednotek jen 630, a i z tohoto počtu má jen pouhých 252 výrazů (asi 40%) v alfabeticke řečtině jazykové i sémanticky přijatelné paralely. Mezi zbylých 60% slov patří a) složeniny, kterým sice rozu-

míme, ale které nejsou z pozdějších dob doloženy, b) lineární formy, u nichž jednak velké orthografické zkreslení, jednak kusý kontext nedovolují, aby se badatelé rozhodli z několika možností pro jednu určitou interpretaci, c) tvary, které nelze zatím etymologicky vysvětlit. Za slovníkem apelativ následuje index vlastních jmen osobních (str. 414—427; seznam místních jmen byl podán již na konci prvního oddílu knihy). Do tohoto indexu jsou však zařazena úplně jen jména osob z Ventrisovy a Chadwickovy chrestomatie a z ostatních osobních jmen byl sem pojat jen jistý, i když dosti obsáhlý výbor (srov. zmínku na str. 414). Práce je zakončena rozsáhlou bibliografií (str. 428—433), věcným indexem (434—441) a třemi konkordancemi k číselným označením tabulek (442—452).

Závěrem je třeba ještě říci, že zdaléka ne všechno, co je obsaženo v recenované práci, lze považovat za jisté a bezpečné. Ale nezbývá než opakovat, že bez této knihy by badatelé, pracující v mykénologických otázkách, byli bez jakéhokoliv základu, na kterém by bylo možno dále stavět.

Antonín Bartoněk

Imre Trenčeni—Valdapfel: Gomer i Gestod. Ruský překlad z maďarštiny redigoval V. I. Avdijev. Izdatel'stvo inostrannoj literatury, Moskva 1956, str. 120.

Imre Trenčényi—Waldapfel se ve své knize zabývá otázkou, která byla už velmi často řešena, otázkou vzájemných vztahů mezi Homérem a Hesiodem. Při pokusech o odpověď se dotýká několika významných problémů literárně historických i společenských.

Především se staví velmi optimisticky k otázce jednoty homérských a hesiodovských básní. Je v otázce homérské takřka důsledným unitářem, silně oportunní k antickým zprávám o Homérovi, a se stejnou důsledností se staví za osobnost a dílo Hesiodovo, jak se jeví ve vytvořech, které nás od něho došly, a zůstá i v antické hesiodovské tradici. Uznává je částečnou závislost Hesioda na Homérovi a vyšší stupeň společenského vývoje, který dal vznik dílu Hesiodovu, dovozuje prioritu Homéra, jako už badatelé Jakoby, Rohde, Wilamowitz a m. j.

Svou práci rozdělil Tr. do čtyř kapitol. V první obhajuje jednotu hesiod. básní a snaží se srovnat Hesiodovy autobiografické zprávy s pozdější tradicí o Hesiodově životě (str. 9 n.). Poněvadž je velmi pravděpodobné, že se Hesiodos zúčastnil pohřbu eretrijského vládky Amfidamanta v době lelantské války (Erga v. 650—655), soudí Tr., že Hesiodos skutečně z této války žil. Válku samu klade do první poloviny VII. stol. Asi r. 700 Chalkis, jež se zde s Eretrijí střetla, dovršila kolonizaci Thrákie potud, že se od ní mohla nadit vojenskou pomocí a r. 650 si Andros vybojoval samostatnost, což mu jistě bylo umožněno právě oslabením Eretrie za této války. Tak dotvrzuje Tr. mínění většiny badatelů, kteří kladou Hesiodovo dílo do VII. století. Z básníkovy zájmu o jednu událost z lelantské války vyvozuje Tr. ještě i to, že „účast Hesiodova na slavnosti rodové aristokracie měla význam pro určení společenské úlohy pěvců“ (str. 27). Podrobněji se k tomuto konstatování vrací v kapitole čtvrté, kde objasňuje postavení Hesiodova paralelou s působením kazašského pěvce Džambula Džabajeva v našem století na dvorech šlechticů. I on se účastnil soutěží pěvců, jež byly před Velkou říjnovou revolucí spjaty s přežitky rodového zřízení. Zdá-li se nám divné, že se u Hesioda, básníka vyjadřujícího zájmy lidu, projevuje zájem o genealogii, vyjadřující potřeby šlechty, musíme i pro něho přiznat to, co přiznává Tr. v souvislosti s Džambulem: „Pěvci, vyjadřující třídní zájmy lidových mas, museli mít — už pro udržení svého prestiže — všechny znalosti, jež měli jejich soupeři sloužící aristokracii“ (str. 99).

Druhou kapitolu (str. 28—63) věnuje Tr. rozboru Hesiodova podání mythu o střídání věků a o ostrovech blažených. Předně shledává paralely s obdobnými mythy v orientálních bájeslovích (texty chetitské a churitské, texty šumerské, obdoba biblická Dan. 2, 31—45, další obdoby s mytologií perskou a indickou). Tato metoda je ostatně známa od dob Usenoreva rozboru pověstí o potopě. Pokud je vhodné mluvit — byť s autoritou Gütterbockovou a Dornseiffovou — o Hesiodovu přejímání z mythologie orientální či vůbec o vlivu orientálních mythů na řecký didaktický epos, není naším úkolem řešit. Tr. tento svůj názor zdůrazňuje tím, že Hesioda uvádí jako prvního, kdo přenesl do řecké poesie východní mythus o střídání epoch, jehož výskyt u dalších básníků, Arata a Ovidia, uvádí v souvislosti s tím, že se v jejich dobách orientální prameny staly znovu známými hellenistickým a tím i římským autorům. Od těchto paralel pak Tr. vychází k úvaze o odlišném rázu Hesiodova podání toho mythu. Hesiodos totiž uvádí věků pět — čtyři obvyklé a věk heroů. Tr. se domnívá, že „změny v mythu a vložení věku heroů byly nadiktovány nejen aristokratickým publikem Hesiodovým (jak praví Reitzenstein), ale hlavně jeho vlastní básníckou reputací“. Pro svou popularitu musel právě totiž Hesiodos přistoupit ke kompromisu s tradicí, reprezentovanou hom. básněmi. To je také jeden z Trenčényiových důkazů Homérovu priority.

Další výklady v druhé kapitole spolu s kapitolou třetí jsou nejcněnější částí této studie. Autor zde sleduje souvislost řeckého mythu o ostrovech blažených, jež Hesiodos zřejmě